

Kassarimaa

Käina osavallas Kassaris elab üks Ukrainast tulnud perekond

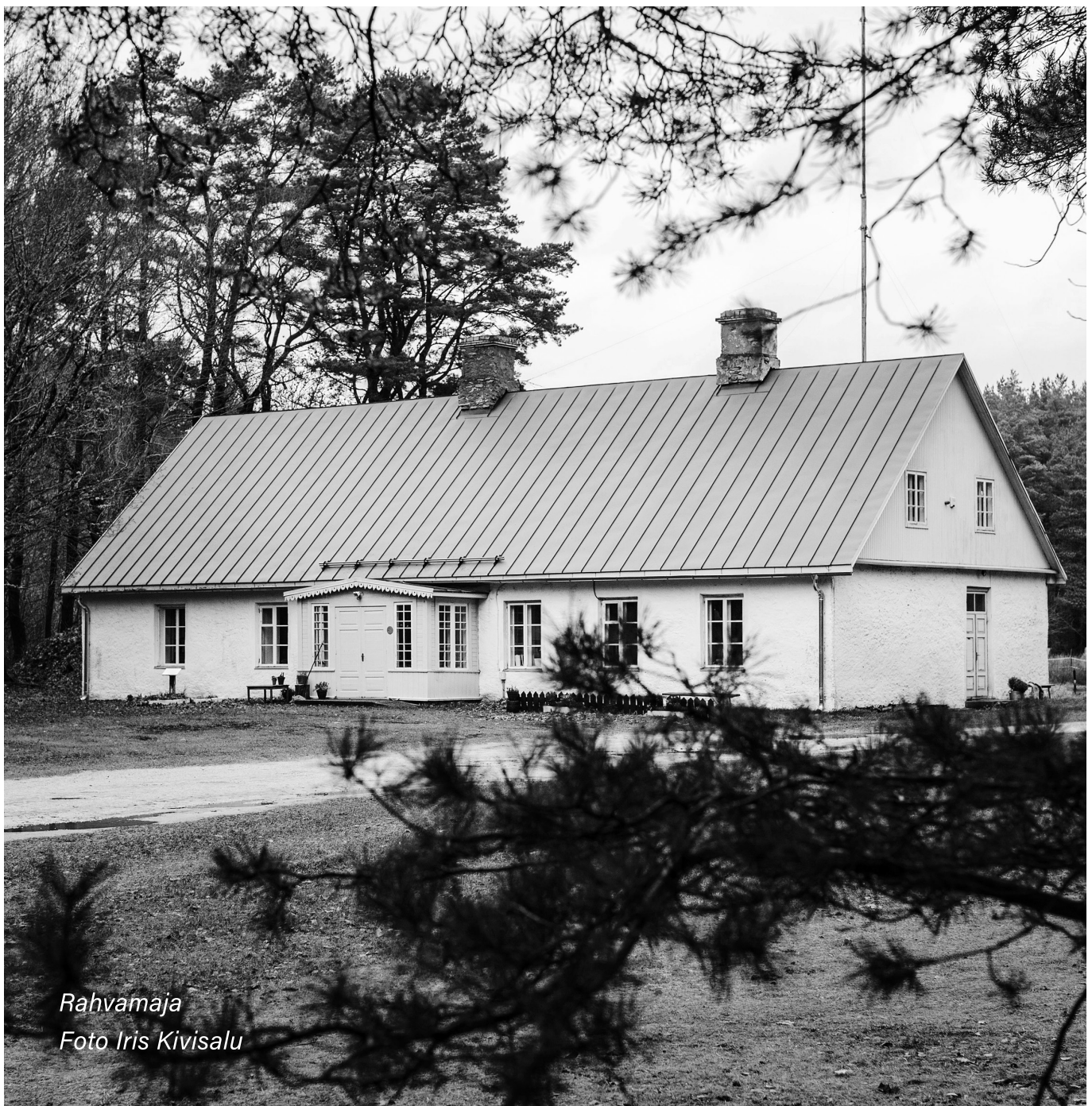
Selts 100

Tänavu möödub 100 aastat Kassari haridusseltsi asutamisest.

Kuigi Priido Tamm, August Lesk ja August Plaas püüdsid Kassari noorte ühingut „Edu“ registreerida juba 27.jaanuaril 1922, osutus see võimalikuks alles sama aasta septembris. Sõda oli läbi saanud, loodud oma Eesti riik ja maareform käimas. Paljud olid rajamas oma talu ja hoo sai sisse seltsielu. 1945. aastal saabunud nõukogude kord keelustas kõik, aga mälestused ja unistused jäid. Taas tõi meid kokku 1995.aastal soov asutada kool ja äratada ellu meie saare kultuuripärand. Teekond tänasesse on meid kõvasti proovile pannud.

Juubeliaastale lisavad pidulikkust igas kuus toimuvad Küla Ülikooli loengud, Kassari kabelis toimuvad klassikakontserdid ja 24. septembril kontsert-aktus.

*Rahvamaja
Foto Iris Kivisalu*

Märkmeid seltsimajast

Aasta esimene pool on läinud lennates ja suvi algamas - sellest annavad aimu turistid, kes juba aeg-ajalt rahvamaja ümber ringi sagivad.

Meie oleme siin vahepeal hoogsalt suvehooajaks valmistunud. 7. mail pidasime "Teeme Ära!" talgupäeva raames talguid, kus head naabrid ja sõbrad aitasid meil rahvamaja ümbrust okstest ning mahalangenud puudest puhastada. Pikem rohi sai trimmerdatud ning võrkpalliplats männikasvudest vabaks. Oleme abilistele südamest tänulikud!

Igakuiselt on toimunud ning toimuvad ka edasi Kassari Külaülikooli loengud - lektoriteks on olnud Linda Tikk, Riho Lutter, Kristjan Simson, Maarja Undusk. Maikuu loengu peab Helgi Põllo, ikka Kassari saarest ja tema eripäradest.

Samuti kestab Tuleviku Leiutajate Klubi, kus lapsed erinevate ametitega tutvust teevad. Käsitööklubi teeb suvekuudel traditsioonilise pausi, sest näputöö asemel ootavad aiatööd. Iganädalased Kundalini jooga treeningud kolivad soojade suveõhtute saabudes õue.

Sellest kuust lisandub Kassari Haridusseltsi juubeliprogrammi ka igakuine Kassari Klassika kontsertsari. Esimene kontsert leiab aset juba 27. mail kell 19:00 Kassari kabelis, kus üles astuvad Aleksandra Serebrjakova, Cameselle Barbosa Adla ning Kaisa Padur. Ettekandele tuleb E. Ysaye ning J.S. Bachi muusika.

Uudistest veel nii palju, et meie armas kodukohvik Hõng puhkab endiselt, küll aga saame sel aastal hoopis uusi kulinaarseid tuuli tundma: rahvamajas hakkab kohaliku toidu kohvikut "Magus Mari" pidama Uus-Hansu talu lahke pererahvas. Menüüs on nii koogid, tordid, saiakesed kui ka toekam soolane toit. Samuti jäävad menüüsse toiduvalikud veganitele. Kohviku lahtiolekuaegadeks on planeeritud reede, laupäev kell 12-19 ning pühapäevased pannkoogihommikud 10-13. Viimaste ajal saab kord kuus ka üleval raamatukogus lugemistundi pidada!

Soovime kohvikurahvale jõudu ja oleme hirmsasti põnevil. On ju Uus-Hansu talu maitsvad toidud ka viimaste aastate kodukohvikute päevadel iseäranis palju kuulsust kogunud.

Juba käib meie majas koos ka teatritrupp, kes harjutab usinalt oma suviseks etteasteks.

Mis muud, kui jaksu suvepalavus üle elada ning kohtumiseni kontsertidel, kohvitassi taga ja teatrilava ees!

Näitemängust

Oh, mis jällenägemisrõõm peale kaheaastast vaheaega!

Südasuveks saab muruküpseks Juhan Jaigi „Meie ei abiellu“, mille Markii kohandas just meie jaoks. See on lugu suveks maale saabuvatest üliõpilastest ja armuvalust, aga ennekõike vanapoiste seltsi tõekspidamistest, mis pealtvaatajaid naerutab või vähemalt muige suule toob. Ja kes teab, ehk nii mõnigi tunneb enese ära!

Kallis publik, me pole teid unustanud!

Taaskohtumiseni!

SUVI KASSARIS & KASSARI KULTUURINELJAPÄEVAD

---

9. HOOAEG

19. MAI – 15. SEPTEMBER 2022

Sündmused seisuga 9. mai 2022, täpsem programm www.suvikassaris.ee alates 20. maist.

MAI

14. mai 11.30 **Tuleviku Leiutajate Klubi** Kassari rahvamajas

19. mai 19.00 **HOOAJA AVAMINE** Tea Martini näitusega „KODUSED LOOD“ Orjaku sadama külamajas. Lisaks näituse ja hooaja programmi tutvustusele saab Hiiumaa kirjanduse aasta tuules kuulda ka hiidlaste luuleloomingut... Info tel. 52 44 820.

21. mai 11.30 **Tuleviku Leiutajate Klubi** Kassari rahvamajas

21. mai 20.00 **kontsert „AOVALGELT EHANI“** segakoor Wannamoisa ja Kärkla kammerkoor Orjaku sadama külamajas. Kuula tasuta või osta pilet 2€, 5€ või 10€ - kogu piletitulu läheb Hiiumaale jõudnud Ukraina sõjapõgenike abistamiseks.

21. mai

18.00 – 23.00 **Muuseumiöö** Kassari muuseumimajas

25. mai 18.00 **KASSARI KÜLAÜLIKOOL:** Helgi Põllo „Kassari: ühe pisikese saare lugu“ Kassari rahvamajas. Sissepääs prii. Info rahvamaja@kassarimaa.ee

26. mai 19.00 **kultuurineljapäevade KINOÕHTU „Apteeker Melchior“** Orjaku infomajas, pilet 6€. Korraldaja Hiiumaa Kino. Info tel. 52 44 820.

27. mai 19.00 **KASSARI KLASSIKA** – klassikakontsert Kassari kabelis. Aleksandra Serebrjakova (viul), Cameselle Barbosa Adla (tšello), Kaisa Padur (viul). Kavas: J. S. Bach, E. Ysaye. Sissepääs vaba annetusega kabeli toetuseks.

28. mai **TUULEKALA FESTIVAL** Orjaku sadamas. www.hiiukala.org

JUUNI

- 2. juuni 16.00 "Aino ja Oskar Kallase Kassari lugu"** - giidituur Aino ja Oskar Kallase majas. Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Tasumine kohapeal sularahas. Korraldaja SA Hiiumaa Muuseumid, info tel. 523 2225.
- 9. juuni 16.00 RINGKÄIK Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemaja varakambris.** Viib läbi peavarahoidja Kadri Kuusk. Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Info tel. 523 2225.
- 10. juuni 19.00 KASSARI KLASSIKA** - klassikakontsert Kassari kabelis. Sissepääs vaba annetusega kabeli toetuseks.
- 11. juuni 11.30 Tuleviku Leiutajate Klubi** Kassari rahvamajas
- 15. juuni 19.00 KONTSERT Villu Talsi ja Duo Mänd & Krüsban** (koostöös Viljandi Pärimusmuusika Aidaga). Info rahvamaja@kassarimaa.ee
- 16. juuni 16.00 GIIDITUUR Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemaja näitusel "Elu saarel. Tuli, vesi, õhk, maa".** Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Info tel. 523 2225.
- 16. juuni 20.00 SÕRU JAZZI kontserdid kultuurineljapäeval** Orjaku sadamas: kitarriduo Vals ja Petti.
- 21.30** Pille-Rite Rei ja André Maakeri unelm Brasiiliast. Piletid 7/10€, rohkem infot www.kaunismuusika.ee
- 17. juuni 22.00 KASSARI KLASSIKA öökontsert** - klassikakontsert Kassari kabelis. Sissepääs vaba annetusega kabeli toetuseks.
- 18. juuni 11.30 Tuleviku Leiutajate Klubi** Kassari rahvamajas: külas geneetik
- 23. juuni 19.00 KASSARI JAANITULI.** Tantsuks ansambel Swingers'i solistid Birgit Sarrap ja Mikk Saar. Korraldaja Kassari puhkekeskus.
- 30. juuni 16.00 MEISTERDAME KOOS** Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemajas. Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Info tel. 523 2225.
- 30. juuni 18.00 KASSARI KÜLAÜLIKOOL:** Madli Maruste "Hiiumaa talu: kompass minevikku ja tulevikku" Kassari rahvamajas. Sissepääs prii. Info rahvamaja@kassarimaa.ee
- 30. juuni 19.00 Kultuurineljapäevade KONTSERT „Duo HOOG“** Orjaku sadama külamajas, Liina Fidelmann-flööt, Mikk Langeproon-akordion. Pilet 7€ müügil enne algust kohapeal. Info tel. 52 44 820.

JUULI

- 2. juuli 11.30 Tuleviku Leiutajate Klubi** Kassari rahvamajas
- 7. juuli 16.00 RINGKÄIK Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemaja varakambris.** Viib läbi peavarahoidja Kadri Kuusk. Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Info tel. 523 2225.

- 8. juuli 19.00 KASSARI KLASSIKA** - klassikakontsert Kassari kabelis. Sissepääs vaba annetusega kabeli toetuseks.
- 9. juuli 11.30 Tuleviku Leiutajate Klubi** Kassari rahvamajas: külas loomaökoloog
- 9.-10. juuli**
- 10.00-17.00 KÜLASTUSMÄNG „Unustatud mõisad“ Kassaris** – iga täistunnil Kassari mõisaelu tutvustav ringkäik algusega Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemaja juurest. Sissepääs muuseumisse sel päeval erihinnaga: perepilet 8€, täisk. 5€, õpil./ pens. 2€.
- 10. juuli SALONGIMUUSIKAKONTSERT** muuseumi hoovis. Kavas: Beethoven, Schubert, Weber, Chopin, Schumann, Mendelssohn, Dvorak, Massenet, A. Rubinstein jt. **NB!** algusaeg ja piletiinfo täpsustamisel. Info tel. 523 2225.
- 14. juulil 16.00 MEISTERDAME KOOS** Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemajas. Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Info tel. 523 2225.
- 14. juuli 19.00 Kultuurineljapäevade KONTSERT „KUKERPILLID – 50“** Orjaku sadamas. Piletid eelmüügist 17€ täisk. / 14€ õpilane, pensionär. Kontserdipäeval pilet kallim. Eelmüük alates 1. juunist Orjaku infomajas. Info tel. 52 44 820.
- 21. juuli 16.00 “Aino ja Oskar Kallase Kassari lugu”** - giidituur Aino ja Oskar Kallase majas. Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Tasumine kohapeal sularahas. Korraldaja SA Hiiumaa Muuseumid, info tel. 523 2225.
- 22. juuli 22.00 KASSARI KLASSIKA** - klassikakontsert Kassari kabelis. Sissepääs vaba annetusega kabeli toetuseks.
- 22.-23. juuli IV DAGO-REGATT Kärdla-Orjaku-Sõru** - Hiiumaa lahtised meistrivõistlused avamerepurjetamises ja Eesti avamerepurjetamise karikasarja etapp. Korraldaja Jahtklubi Dago.
- 23. juuli 11.30 Tuleviku Leiutajate Klubi** Kassari rahvamajas
- 23. juuli Dago-regati tantsuõhtu IIUKALA Bändiga** Orjaku sadamas. Tasuta.
- 28. juuli 16.00 GIIDITUUR Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemaja näitusel “Elu saarel. Tuli, vesi, õhk, maa”.** Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Info tel. 523 2225.
- 28. juuli 20.00 Kultuurineljapäevade KONTSERT - ansambel DAGÖ** Orjaku sadamas. Pileti-info alates 1. juunist. Info tel. 52 44 820.
- 30.-31. juuli**
- 10.00-17.00 KÜLASTUSMÄNG „Unustatud mõisad“ Kassaris** – iga täistunnil Kassari mõisaelu tutvustav ringkäik algusega Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemaja juurest. Sissepääs muuseumisse sel päeval erihinnaga: perepilet 8€, täisk. 5€, õpil./ pens. 2€
- 30. juuli KONTSERT Kassari muuseumi hoovis** - perekond Palmid. Johannes Palm (viiul), Heikki Palm (tšello), Anne-Mai Palm (klaver). Kavas: Rahmaninov jt. Algusaeg ja piletiinfo täpsustamisel. Info tel. 523 2225.
- 30. juuli 11.30 Tuleviku Leiutajate Klubi** Kassari rahvamajas

AUGUST

- 2. aug. 16.00** **Aino Kallase sünniaastapäevale pühendatud giidituur Aino ja Oskar Kallase majas.** Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Tasumine kohapeal sularahas. Info tel. 523 2225.
- 4. august** **KODUKOHVIKUTE PÄEVAD KASSARIS** – mitmeid eri-ilmelisi ühe-päeva-kohvikuid saare eri paigus. Rohkem infot alates 1. juunist www.kodukohvikud.ee
- 4. aug. 16.00** **MEISTERDAME KOOS Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemajas.** Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Info tel. 523 2225.
- 4. aug. 20.00** **Kultuurineljapäevade KONTsert – „KÕRSIKUD – 10“** Orjaku sadamas. Piletid eelmüügist 17€ täisk. / 14€ õpilane, pensionär. Kontserdipäeval pilet kallim. Eelmüük alates 1. juunist Orjaku infomajas. Info tel. 52 44 820.
- 5. aug. 19.00** **KASSARI KLASSIKA** - klassikakontsert Kassari kabelis. Sissepääs vaba annetusega kabeli toetuseks.
- 11. aug. 16.00** **“Aino ja Oskar Kallase Kassari lugu”** - giidituur Aino ja Oskar Kallase majas. Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Tasumine kohapeal sularahas. Korraldaja SA Hiiumaa Muuseumid, info tel. 523 2225.
- 9.-13. aug.** **Pop-up merekool „MERESÕBER“** Orjaku sadamas. Korraldaja Eesti Jahtklubide Liit, info ingeldrin@meresober.ee
- 12.-13. aug.** **IV OTI-REGATT Orjaku sadamas**, sh Hiiumaa meistrivõistlused purjetamises Optimisti klassis. Korraldaja Jahtklubi Dago.
- 13. august**
10.00-17.00 **KÜLASTUSMÄNG „Unustatud mõisad“ Kassaris** – iga täistunnil Kassari mõisaelu tutvustav ringkäik algusega Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemaja juurest. Sissepääs muuseumisse sel päeval erihinnaga: perepilet 8€, täisk. 5€, õpil./ pens. 2€. Info tel. 523 2225.
- 18. aug. 16.00** **RINGKÄIK Hiiumaa Muuseumi Kassari näitusemaja varakambris.** Viib läbi peavarahoidja Kadri Kuusk. Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Info tel. 523 2225.
- 19. aug. 19.00** **KASSARI KLASSIKA** - klassikakontsert Kassari kabelis. Sissepääs vaba annetusega kabeli toetuseks.
- 20. aug. 12.00** **HIIU KALA JA ÕLLE FESTIVAL** Kassari puhkekeskuse õuel. Korraldaja MTÜ Hiiu Lained.
- 2. aug. 22.00** **KONTsert Gamba Vaim Kassari kabelis**, esinevad Villu Vihermäe ja Kristo Käo. Piletiinfo täpsustamisel.
- 25. aug. 16.00** **GIIDITUUR Hiiumaa muuseumi Kassari näitusemaja näitusel “Elu saarel. Tuli, vesi, õhk, maa”.** Osalemine muuseumipiletiga (täispilet 5 €, sooduspilet 4 €, perepilet 10 €). Info tel. 523 2225.

SEPTEMBER

- 1. sept. 20.00** Kultuurineljapäevade KINOÕHTU Orjaku külamajas. Korraldaja Hiiumaa Kino.
- 8. sept. 20.00** kultuurineljapäevade KINOÕHTU Orjaku külamajas. Korraldaja Hiiumaa Kino.
- 9. sept. 19.00** KASSARI KLASSIKA – klassikakontsert Kassari kabelis.
Sissepääs vaba annetusega kabeli toetuseks.
- 15. sept. 19.00** KULTUURINELJAPÄEVADE 9. HOOAJA LÕPETAMINE Orjaku sadama külamajas. Esinevad Hiiumaa muusikud ja lauljad. Info tel. 52 44 820.

KASSARI KABEL

Kassari kabel on avatud **16. juuni -27. august 2022 N-L kell 12.00-17.00**
Surnuaiapäeva Kassaris on 24. juuni kell 13.00

Õhtupalvused Taize lauludega iga kuu viimasel laupäeval	28. mai kell 18.00
	25. juuni kell 18.00
	30. juuli kell 18.00
	27. august kell 18.00

Jumalateenistused kuu esimesel pühapäeval kell 13.00: 05. juuni (nelipüha); 03. juuli ja 07. august.

TÄHELEPANU!

SÜNDMUSTE INFO TÄIENE JA VÕIVAD ETTE TULLA MUUTUSED ESIALGSES KAVAS, täpsem kava (alates 1. juunist) www.suvikassaris.ee

Kassari rahvamaja jooksev info sotsiaalmeedias: facebook.com/kassarirahvamaja

KASSARI
KKNP
KULTUURI-
NELJAPÄEVAD

MATUSEKOMBESTIKU UURIMINE KÄINA VALLAS 2010

Juhendaja: Helgi Põllo

Uurija: Merike Niimann

Kassari Haridusselts on oma tegevuses pööranud ikka ja jälle tähelepanu kohaliku kultuuriloo uurimisele. Aastatega on kogunenud märkimisväärne hulk materjali. 2010. aastal võeti ette matusekombestiku teema. Hiiumaa Muuseum aitas küsimuste valimisel. Viimaste kõrval võeti jutuks veel ka kohalik tavandiansambel ning prooviti kirjeldada olusid, kus ja kuidas vastanutega kohtuti ning intervjuusid läbi viidi. Ettevõtmist toetas Kultuuriministeeriumi programm „Saarte pärimuslik kultuurikeskkond 2008-2011“. Tulemused on arhiveeritud SA Hiiumaa muuseumid arhiivis numbri all HKM 6041:2 A 4870.

Helgi Põllo

MATUSEKOMBED KÄINA VALLAS

Vestlus Magda (1926-2010) ja Meinhard (1927-2014) Elmiga 24. märtsil 2010.

Meinhard Elmi oli Männamaa koguduse presbüter (mis tähendab vanem) 1949-1991, 1991-2009 Mäeltse ja Ühtri baptistikoguduste pastor.

Männamaa kogudusel ei olnud nõuetele vastavaid ruume, seepärast Männamaa ja Ühtri kogudused ühinesid 1945. aastal. Männamaast jäi nimi ja Ühtris olid sobivad ruumid ning nii tekkis Männamaa kogudus.

I. Surmaended

1. Milliseid surmaendeid teate (koputus, lind ...)?

Jah, olen siit-sealt kuulnud.

2. Kas olete ise midagi taolist kogenud? Millal? Kelle (kas lähedase) surma puhul?

Magda: kui elasime Vahe majas, siis kuulsin koputust seinale, öösel vanaema Kersti suri. Tema elas Tempal. Sama päeva õhtuks toodi surmateade kätte. See oli 1949 aastal.

Veel olen kuulnud sellist lugu. Ema suri titevoodis, kaksikud jäid järele. Üks laps anti isakoju, teine emakoju. Üks jäi haigeks ja hoidja käis haige lapsega mööda tuba ringi ja nägi, et lapse surnud ema tuli tuppa. Usuti, et ema tuli ja viis lapse kaasa. Laps suri järgmisel päeval.

Kui Ruth oli aastasena neerudega haige, saadeti meid Pärnu arsti juure. Võtsin ka oma pulmakleidi kaasa, et kui läheb tarvis lapsele kirstu kleiti teha. Aga kõik läks hästi siiskid.

II. Surnu majas

1. Kui inimene sureb, mida siis kohe tehakse? Kirjeldage tegevuste järjekorras. Miks nii tehakse?

Magda: vanasti tehti uks või aken lahti, lasti külma (jahedamat) õhku sisse. Korrastati inimese suu, suleti silmad, mõnikord oli vaja lõuga siduda ja silmadele vajutised panna.

2. Millal surnu pestakse? Kes seda teeb? Millega? Mis saab surnuseebist ja pesuveest? Miks? Mis on veel tähtis surnu pesemise juures?

Surnu pestakse kohe. Teeb seda hästi lähedane inimene. Pestakse ikka viinaga. Meie saarel käib Põllo Hilja pesemas, kui omaksed ise seda teha ei taha. Olen lugenud, et pesijale antakse surnu asjadest midagi mälestuseks, aga meil nii pole. Muud tasu ka ei ole.

Pesemist alustatakse näost ja siis allapoole.

3. Kas klaas veega asetatakse surnu või surija juurde?

Pole kuulnud. Peegliga küll proovitakse, kui kattub auruga, on inimene elus.

4. Kuidas korrastatakse leinamaja?

Ei tea.

5. Kuhu pannakse kuuse (või muud) oksad ja millal ning millises järjekorras need ära koristatakse? Mis nendega tehakse?

Kuuseoksad pannakse matusepäeval vahetult enne surnu väljakandmist tee peale, kodunt kuni väravani. See on surnu eesõigus nendel kantud saada, teised ei tohi enne surnut nendel käia. Matuselised peavad leinamaja pääsena nii, et kuuseokstel ei tallaks.

Oksad korjatakse matusepäeva õhtul või hiljemalt järgmisel päeval ära. Koristamisel pole tähtsust, küll aga on tähtis, et need põletatud saaks.

III. Surnu valvamine

Ei meil pole niisugust kommet mitte olnud või vähemalt pole mina sellisest asjast midagi kuulnud.

Puusärki panek oli vahetult peale surma. Puusärki panek oli ikka õhtuti ja surnumajas, siis viidi välja ja saatjad olid ka. Sellega oli sõnum edasi antud ja siis tehti kindlaks matusepäev.

IV. Matusele kutsumine

1. Keda kutsuti?

Kutsuti kirja teel ja telegrammiga. See traditsioon lõppes 1950-60-ndatel.

2. Kes tulevad ise?

Naabrid ja lähedased tulevad ise.

3. Millised abilised kutsutakse? Kuidas neile tasutakse?

Kuni 1980-ndateni pidid hauakaevajad olema sugulased, mõnel juhul on see ka praegu nii, aga nüüd on ikka rohkem võõrad.

Pärgi tehti tavaliselt sugulaste poolt. Talvel paberlilledest, suvel eluslilledest.

Toidutegijad ka ikka sugulased, väga hea kokk oli Metsa (Toksu) Liisa, tema käis ikka ka vahel abiks. Pole kuulnud, et tasu oleks keegi tahtnud.

4. Kas kutsutakse ka vaimulik? Kus vajatakse tingimata tema abi? Kuidas talle tasutakse?

Vaimulik kutsutakse ikka. Vaimuliku ülesanne on matusetalituse läbiviimine. Tema peab kõned kodus, surnuaias, peielauas.

Koguduse liikmele ei ole maksu. Nõukogude ajal olid ilmalikud matused. Ei erine luteriusu ja baptistide matus.

V. Surnu riided

1. Mis värvi on surnu riided ja millest see oleneb?

Uued riided pannakse selga, alati ühevärvilised, mitte kirjud. Reeglina tume, vanadel tumedam, noortel heledam, tited ja väiksed lapsed valges.

2. Mis materjalist on surnu riided ja millest see oleneb?

Ei, materjalil küll tähtsust pole.

3. Mida tingimata arvestatakse surnu riide õmblemisel? Jalanõude juures?

Vanematel inimestel on suririided valmis. Noortel ja ootamatu surma puhul lastakse need õmmelda, et tagant käiks lahti ja oleks avaram.

4. Kas arvestatakse surnu soovet?

Surnu soov on püha igas asjas.

VI. Surnule kaasa

1. Mida pannakse surnule kaasa? Miks?

Ei tea. Ei ole kuulnud.

VII. Kirst

1. Mille järgi valitakse kirstu värv?

Kirstu värv on maitse asi kui valikut on.

Kuni 1960-70-ndateni olid laudkirstud, peitsitud, musta või pruuni värvi. Meil olid siin oma kirstutegijad: Nittim (Kaasiku) Priidu, Nittim (Laasi) Peeter, Erik (Kalda) Aser.

Asemeks kirstus olid laastud, peal valge lina ja servadest kinni. Padi ka laastudega täidetud ja lina peal. Nauri Madis Pühalepa vallast tegi ise omale kirstu ja ausamba ka.

1970-80-ndatel telliti puusärgid Kärklaste puutööstusest. Need olid kaetud paberiga.

1990-ndatest tulid riidega kaetud kirstud.

1950-ndatel kaunistati kirstud paberist lõigatud inglitega ja servadesse pandi narmaid. 1954. aastal tegime ise kapronnöörist narmad Männapsu Liisa puusärgile.

VIII. Hauda kaasa

1. Mida visatakse hauda kaasa? Miks?

Kolm peotäit mulda, hüvastijätku. Vahel mõni viskab lilli ka, aga miks, ei tea.

2. Kas kirstu peale pannakse ka midagi?

Varem küll mitte, nüüd pannakse mõnel lillepärg. Aga miks, seda ma ei tea. Ehk ilu pärast.

IX. Rist

1. Mis värvi see on? Millest see oleneb?

Rist alati valge. Pole kuulnud ega näinud, et see muud värvi oleks.

2. Kes risti kannab?

Risti kannab surnu lähedastest keegi, kuid mitte kunagi naisterahvas. See saab olla vanem mees, kes kirstu ei jaksa kanda, kuid ta peab olema väärikas inimene.

3. Kes mitte mingil juhul risti kanda ei tohi?

Oma lapsed.

4. Kus asub ristikandja kalmistule minnes?

Kõige ees. Siis pärjad paarikaupa, mis naabritega kaugete sugulaste käes, siis puusärk, siis kõige lähedased sugulased, siis muud sugulased.

X. Söömine

1. Kas leinajad toovad söögipoolist ka matusemajja kaasa? Kes toovad? Mida? Miks?

Ei ole kuulnud.

2. Kas enne matusetalituse algust midagi ka matuseliste pakutakse? Kui jaa, siis mida?

See on sel juhul kui on pikk teekond, kolm tundi või nii, traditsioon see pole.

Ligikaudu 1940. aastani anti tangupudru piimaga.

3. Millal veel midagi pakutakse?

Ei tea, et oleks.

4. Mis saab ülejäänud toidupoolisest? Kas kellelegi antakse ka midagi kaasa?

Ei tea, et oleks. Ehk nüüd pannakse kui inimesed asuvad mandrile teele.

XI. Peied

1. Keda kutsutakse peietele?

Haua juures öeldakse, kus on peielaud ja siis igaüks ise otsustab, kas läheb.

2. Kas on mõni spetsiaalne matuseroog? Millal seda pakutakse? Kas sellega ka midagi kaasneb (laul, kõne vm.)?

Ei tea, aga liha ja kartul olid ikka kindlad asjad. Peale anti saia ja kohvi. Tavaliselt kaks rooga oligi.

Baptistide peielauas kindlasti ei ole viina.

3. Kas vaimulik kutsutakse peietele? Mis on seal tema ülesanne?

Võtab sõna, õnnistab toidulauda.

4. Kuidas mälestatakse surnut peielauas?

Kes tahab, võtab sõna. Jagab seda head teistega, kunagi ei kõnelda halbadest asjadest.

Peielauas on surnule põleva küünlaga koht sääatud. Minu mäletamist mööda on see alati nii olnud.

XII. Anni andmine esimesele vastutulijale

Ei niisugust asja meil pole.

Küll aga on ilus komme, et surnurongile vastutulija jääb seisma ja mees võtab mütsi peast, naine seisab niisama. Auto jääb seisma ja inimesed tulevad autost välja. See on ilus traditsioon. Igaviku ees oleme kõik võrdsed.

XIII. Puu sisse risti tegemine, naela löömine kui surnu majast välja viiakse

Ei ole kuulnud.

XIV. Kalmistul

1. Kirjeldage tegevuste järjekorras kalmistul toimuvat.

Kassaris enne kabelit suur kivi, kellakivi. Kui surnurong sinna jõudis, siis võeti puusärk maha ja viidi kandes kalmistule. Samal ajal hakati laulma ja kellamees helistas kirikukelli. Viimased read olid "...las ma lähen, las ma lähen" ja sellega jõuti surnuaia väravasse.

See traditsioon lõppes kui kolhoos ostis autod ja hobusega enam puusärke ei viidud. Sooba (Kaubi) Paul lõi kelli. Näh, vahepeal polnud kelligi, mida lüüa. Laulmine jäi ära, kui enam jala kellakivist ei mindud.

Kirst tuuakse kalmistule ja pannakse kahe laua peale haua kohale. Vaimulik loeb piiblist, lauldakse. Räägitakse lahkunu elust. Palvetatakse, õnnistatakse hauda.

Kirst lastakse hauda. Kui vesi põhjas, siis hommikul võetakse haud kuivaks, kirstu vette ei lasta.

Edasi iga leinaja saab panna lahkunule kaasa kolm peotäit mulda, et mullast oled sa võetud ja mullaks pead sa saama. Kõige enne teeb seda vaimulik, seejärel teised. Keegi võtab mulda labidale ja siis igaüks saab sealt oma kolm peotäit mulda võtta ja visata. Järjekorras, omaksed ennem, siis muu rahvas. Kui palju matuselisi, siis on muld võtmiseks kahelt labidalt ja inimesed on kahes ravis, et rutem saaks. Mitte kunagi keegi ei tee seda omaalgatuslikult.

Siis aetakse haud kinni. Seda teevad mehed. Kui kedagi teist pole, siis ka oma lapsed, muidu mitte. Kaua aega oli kääpameistriks Bollmann (Äide) Peeter. Kui oli, pandi kuuseoksad peale ja siis pärjad nii, et omaste omad pea poole, teised tahapoole ja külgedele. Nelja nurka pannakse küünlad põlema. Edasi lauldakse laululehtedelt lõpulaul, loetakse „Meie isa palve“ ja öeldakse, kus peielaud aset leiab.

2. Hinnakiri.

Koguduseliikmetele on vaimulik teenistus tasuta. Neid uusi tasusi mina ei tea.

Kuidas mina käisin Magda ja Meinhard Elmi juures Sarapuu talus Kiisi külas

24. märtsil 2010

Sean sammud Esikülla, õigem oleks öelda Kiisi külla, Sarapuule, et keskpäevaks kohale jõuda. Lähen jalgsi, sest teede lagunemise ajal on nii kõige kindlam. Maantee on enam-vähem lumevaba, vaid üksikud puudest varjulised kohad on lumesegused. Maanteelt ära keerates ei ole enam nii mugav sammuda. Jäätunud lumekiht jalge all on muutunud rabadaks ja mõnigi kord vajub jalg läbi. Möödun Eskola, Vanni ja Mikk'u majadest. Rahvamaja õuest otse ei saa, kõik maa ja tee on üks suur ühtlane lumeväli, mis sulamisemärke pole ilmutanud. Tuleb minna ringi, Tikkude juurest. Sealtkaudu on tee lahti lükatud nii Sarapuu kui Koopa õue.

Magda ja Meinhardi maja on roheline, valgete kantidega. Majast lähevad jalgrajad lauta, sauna ja garaaži. Astun verandale, mille aknal laseb kolmevärviline kass kevadpäiksel palet ja keha paitada. Minust ei tee ta väljagi. Veranda lõhnab toidu järele.

[---] Koputuse järel astun sisse, sattudes kööki. Pliita köeb. Selle kohal on kindad kuivamas. Pliita ees on mitu kassisöömanõu, millest üks piimaga.

Toas on ahi köetud ja Magda istub selle juures tugitoolis. Tema ees on madal laud, millel telefon. Toas on kaks akent, mille ees pikk riiul. Selle peal on palju lilli, nii vaasides kui pottidega. Neil mõlemil olid ju ses kuus sünnipäevad!

Keset tuba asuva laua alt paistab kast laste mänguasjadega, kõige peal must punase korstnaga vedur. Tean, et neil on palju lapselapselapsi. Tütar Ruth, kes igapäevaselt nende eest hoolitseb, on täna Tallinnas oma tütre Meriti laste juures.

Tunnen, et mind on oodatud. Külakostiks ulatan oma aia meepurgi. Mõlemist aknast paistab lustlikult sisse päike.

Räägime. Kuigi teema oli kurb, ei muutunud Magda ega Meinhard kurvameelseteks. Kui n.ö. ametlik osa läbi sai, rääkisid nad veel pikalt minu Maarjast, kiites tema julgust, ettevõtlikkust ja iseseisvust ning meenutades seiku Pühapäevakoolis käimisest. Vastasin kõigile nende küsimustele Maarja praeguse käekäigu ja tulevase õppimise plaanide kohta.

Lahkumisel poetas Meinhard mulle šokolaadilaastude karbi pihku. Imelik on seda vastu võtta, kuid teen seda siiski, rohkem nende meeleheaks ehk nagu Meinhard ütles: "Aitüma meil käimast! Meil oli nii tore päev!"

Kell oli kolm kui ära tulin. Ikka paistis päike. Kiiret käiku tehes olin peagi maanteel. Mõisa poole sammudes soojendas päike minu mustas jopes selga ja see oli väga mõnus.

Vestlus Jüri Kalmuga 3. juunil 2010.

Jüri Kalm (1938-2015) oli Kuriste kalmistuvaht 1984-2009.

I. Surmaended

Ei ole niisugust asja ette tulnud.

II. Surnu majas

1. Kui inimene sureb, mida siis kohe tehakse? Kirjeldage tegevuste järjekorras. Miks nii tehakse?

Surnul lastakse paar tundi olla. Pestakse. Riietatakse ja viiakse majast välja.

2. Millal surnu pestakse? Kes seda teeb? Millega? Mis saab surnupesuveest ja ja surnuseebist? Miks? Mis on veel tähtis surnu pesemise juures?

Surnut pesevad omaksed. 1950-ndatel oli külas pesijaks minu vanaema Elisaveta Kalm. Praegu peavad ikka omaksed seda tegema, praegu külas pesijat pole.

Pestakse seebi ja veega. Vesi visatakse igasse ilmakaarde laiali, nagu lapse esimene pesuvesigi. Kuhu seep pannakse, ei mina küll ei tea. Alustatakse peast ja edasi sealt allapoole. Juukseid ei pesta. Need kammitakse või seatakse siledamaks.

Tähtis, et silmad jääks kinni ja lõug ei vajuks alla.

3. Kas klaas veega asetatakse surnu või surija juurde? Miks?

Pole kuulnud.

Lillavee vann pannakse kirstu alla, et surnu ise ilus seisaks, see ka äikese vastu.

4. Kuidas korrastatakse leinamaja?

Kevadel tuuakse kased tuppa, talvel kuuseoksad. Muidu ei midagi.

5. Kuhu pannakse (kuuse või muud) oksad ja millal ning millises järjekorras need ära koristatakse? Mis nendega edasi tehakse?

Maha pannakse oksad matusepäeval ja ära koristatakse järgmisel päeval. Seda tehakse kaugemalt läve poole.

III. Surnu valvamine

Surnut valvati kuni kolhooside tekkeni 1946 aastatel. Valvamine oli seotud usuga ja usk oli nõukogude ajal keelatud. Kuigi surnu oli igaühel oma kodus, imbus see siiski välja. Alates sellest lihtsalt küüna põleb ööd kui päevad.

IV. Matusele kutsumine

1. Keda kutsutakse?

Sugulased, tuttavad, naabrid.

2. Kes tulevad ise?

Need, keda ei tea kutsuda. Vahel ka kauged sugulased ja tuttavad.

3. Millised abilised kutsutakse? Kuidas neile tasutakse?

Hauakaevajad, need on sugulaste seast. Neile antakse viina, mitte kunagi raha. Tavaliselt on neli meest ja viina antakse pudel mehe kohta.

Kirstukandjad on kutsutute seast. Tavaliselt kuus meest. Laste puhul ka neli.

Kolhooside tekkega lõppes kodus peielaua tegemine, hakati peiesid kolhoosi sööklates pidama ja seal olid omad kokad. Kui kodus peielauda korraldati, pole kokkadele midagi makstud, pole ju keegi midagi tahtnud ka.

4. Kas kutsutakse ka vaimulik? Kus vajatakse tingimata tema abi? Kuidas talle tasutakse?

Koguduse liikmetele tuleb preester alati, teistele vastavalt soovile.

V. Surnu riided

1. Mis värvi on surnu riided ja millest see oleneb?

Meestel tume ülikond, lips ka. Naistel nagu juhtub, mis valmis pandud. Vanadel tumedamad, noortel võib ka heledam olla.

2. Mis materjalist on surnu riided ja millest see oleneb?

Materjalil küll tähtsust pole.

3. Mida tingimata surnu riiete õmblemisel arvestatakse? Jalanõude juures?

Kas neid otse õmmeldakse, ei tea. Jalga tavaliselt sokid, erandkorras ka sussid. Kingi pole kunagi jalga pandud.

VI. Surnule kaasa

1. Mida pannakse surnule kirstu kaasa? Miks?

Vene usul pannakse surnule laululeht kätte, millele on preestri õnnistatud mullaga tehtud rist. Eks erandkorras pannakse midagi, mis surnule kuulunud, näiteks käekell käele, kamm padja alla jms.

VII. Kirst

1. Mille järgi valitakse kirstu värv?

Varem olid igaühel kirstulauad kuivamas. Need löödi kokku, vahel peitsiti helepruuniks.

Viimased 40 aastat on kirstud ostetud algul Harju Puutöö koolist, siis Kärkla Tööstuskombinaadist ja nüüd, kes kust. Nüüd need kaetud riidega ja igasugu värvi. Noorematele ostetakse hele, vanematele tumedam.

VIII. Hauda kaasa

1. Mida visatakse hauda kaasa? Miks?

Hauda visatakse lilli, miks, ei tea.

2. Kas kirstu peale pannakse ka midagi? Mida? Miks?

Kirstu peale pannakse valge lina. Kui kirstu kaanel on kaunistuseks lillepärg, siis lina pannakse selle

peale – valge lina on üle kõige. Seda enne pole olnud, vaid nüüd viimased 20 aastat.

IX. Rist

1. Mis värvi see on? Millest see oleneb?

Rist on tavaliselt valge. Üksikutel juhtudel ka must, näiteks Maivel Virve mehel oli must.

2. Kes risti kannab?

Keegi hästi lähedane sugulane.

3. Kes mitte mingil juhul risti kanda ei tohi?

Poeg ega poja lapsed, õed/vennad ega naisterahvad.

4. Kus asub ristikandja kalmistule minnes?

Kõige ees.

Rist, puusärk, preester, omaksed, muu rahvas.

X. Söömine

1. Kas leinajad toovad söögipoolist ka matusemajja kaasa? Kes toovad? Mida? Miks?

Ei tea, pole kuulnud.

Oli `matase puder`, mida vöörmünder andis surnuaias igale matuselisele lusikatäie. See oli roosa mahlaga(sõstra, jõhvika jms.) keedetud puder.

2. Kas enne matusetalituse algust midagi ka matuselistele pakutakse? Kui jaa, siis mida?

Pakutakse, kes on kaugelt, näiteks mandrilt tulnud, aga muidu küll mitte.

3. Millal veel midagi pakutakse? Pits viina, võileibu või on selleks puhuks eriline toidupoolis?

Talu piiril jäädakse küll seisma, kuid ei pakuta midagi.

4. Mis saab ülejäänud toidupoolisest? Kas kellelgi antakse midagi kaasa? Mida? Kellele?

Ei, seda kommet pole.

XI. Peied

1. Keda kutsutakse peietele?

Kõik, kes matusele on tulnud.

2. Kas on mõni spetsiaalne matuseroog? Millal seda pakutakse? Kas sellega ka midagi kaasneb (laul, kõne vms.)?

Tavaliselt alati on liha, kartul ja kapsas, olgu siis hapu või värske. Kord oli ikka erand ka, käisin Nuudi Miili matusel, seal oli viinerid ja kartulisalat.

Tavaliselt on praad ja magustoit.

Magustoiduks oli nõukogude ajal kissell ja pirukad, nüüd kohvi/tee ja kringel/kook/saiad.

Lauas pakutakse pits viina surnu mälestuseks enne sööma algust. Rohkem mitte.

3. Kas vaimulik kutsutakse peietele? Mis on seal tema ülesanne?

Lauas peab kõne preester, õnnistades söömalauda ja pärast tänab. Surnust söömalaudas enam ei räägita. Teised lauas sõna ei võta, pole kunagi võtnud, kuigi ehk see ka keelatud pole. Lauas ei laulda.

4. Kuidas mälestatakse lauas surnut?

Mälestust muul moel pole, kui küünal põleb söömatarvete juures, viinapits on kummuli. Matuselised võtavad pitsi viina.

XII. Anni andmine esimesele vastutulijale

Seda pole olnud.

Uut surnut külast ennustatakse, kui ruttu surnurongile tuleb esimene inimene vastu. Kui tuleb vastu kohe, siis läheb järgmine ka ruttu, kui kedagi vastu ei tule, siis pole niipea kedagi ka suremas. Kui vastu tuleb naine, siis läheb naine, kui mees siis mees. Surm ei käi ühe järele, vaid kolme.

Vene õigeusu järgi maetakse surnul jalad risti poole, et kui viimnepäev tuleb, siis võtab ristist kinni ja tõuseb üles.

XIII. Puu sisse risti tegemine

Ei seda pole olnud.

XIV. Kalmistul

1. Kirjeldage tegevuste järjekorras kalmistul toimuvat.

Viiakse kirikusse või mitte, siis pannakse lahtise haua peale ja tehakse kirst lahti või mitte. Seejärel lastakse hauda, õnnistatakse hauda ja peetakse kõne. Siis saab igaüks visata kolm peotäit mulda, siis aetakse haud kinni ja peale pannakse pärjad. Hiljem, kui puuristi asemele pannakse kivi, siis puurist maetakse haua sisse nii sügavale, et lilled saab peale istutada.

2. Teenuste hinnad.

Kolhoosi ajal 1946-1980, käis kirikuõpetaja matmas küll väga väikese raha eest. Siis läks usuasi lahedamaks. Kirikust läbi kantakse vaid koguduse liikmed.

Praegu preestri kutsumine maksab 2000.- krooni, koguduse liikmetele on tasuta. Luteriusulisi maetakse ka, ristid on kõigil jalutsis.

Praegu on preester Jaan J. Leppik ja Hillar Padu lööb kelli. Kuni 1983 aastani oli vöörmünder Joosep Kalm, enne teda Jaan Kadak.

3. Haudadel käimine, korrastamine. Millal tohib/peaks risti asemele kivi või plaadi panema? Kas kaasatakse kuidagi ka lapsi?

Kui matus on talvel, siis kevadel peab ikka koristama. Suvel siis, kui kuuseoksad on okkad langetanud, lilled närtsinud. 40 päeva ei puututa midagi, rahu peab olema.

4. Mida olete kuulnud naela löömisest kusagile, kui surnu kodumajast välja viiakse? Kas teate veel mõnd sellist naela? Kus?

Pole kuulnud.

Vestlus Klarissa (1926-2021) ja Kalju (1928-2014) Kasega 23. veebruaril 2010

I. Surmaended

1. Milliseid surmaendeid teate (koputus, lind ...)?

Klarissa: *nägin unes isa surma ette.*

2. Kas olete ise midagi taolist kogenud? Millal? Kelle (kas lähedase) surma puhul?

Klarissa: *Nägin unes isa surma ette (nutab). Et toodi autol kahe püssimehe vahel koju. Nii läkski. Isa kukkus viljakuivatis 80 kilose viljakotiga kui redeli pulk läks katki. Kott kukkus kõhu peale, tekkis sisemine verejooks. Kuigi viidi Seljale, ei suudetud teda päästa. See oli Mere kolhoosi esimesel aastal – 1949. Isa, Hermann Sein (s.1890), toodi kolhoosi veoauto kastis koju.*

Ema käis surnust peast ka kodus, unes, käskis ikka sisse lasta.

Kalju: Ei ole mina midagi tundnud.

II. Surnu majas

1. Kui inimene sureb, mida siis kohe tehakse? Kirjeldage tegevuste järjekorras. Miks nii tehakse? Pestakse. Riietatakse ja viiakse majast välja jahedasse. Tuppa pannakse küünal põlema ja kuuseoksi ka.

2. Millal surnu pestakse? Kes seda teeb? Millega? Mis saab surnuseebist ja pesuveest? Miks? Mis on veel tähtis surnu pesemise juures?

Ju ikka mõni tund lastakse surnul rahus olla, siis pestakse. Ise pesti, kui pole tahtnud, siis kutsutakse Põllo Hilja, enne seda oli tema ema surnute pesijaks. Ka Sooba (Lepa) Anna ja Nurst (Joonase/Vähe) Pauliine. Ei mina tea, kuhu seep ja vesi pärast pannakse. Mu meelest pestakse viinaga.

Elmi (Kantsi) Sulevil oli lahtine tuberkuloos ja kui käisin teda Kärblast ära toomas, andis dr.Paroll piiritust ja käskis käed ära pesta, et ei nakkaks.

3. Kas klaas veega asetatakse surnu või surija juurde? Miks?

Pole kuuld.

4. Kuidas korrastatakse leinamaja?

Ei ole seal midagi erilist.

5. Kuhu pannakse (kuuse või muud) oksad ja millal ning millises järjekorras need ära koristatakse? Mis nendega edasi tehakse?

Surnuga ühte ruumi pannakse kuuseoksi kui ruumi on. Matusepäeva hommikul pannakse kodunt välja viiva tee peale tavaliselt kuni puusärgi autoni. Surnuaias on kuuseoksad haua külgedel ja osa on hunnikus pärastiseks kääpa peale panemiseks.

Tee pealt koristatakse oksad ära kas matusepäeva õhtul või hiljemalt järgmisel päeval ja põletatakse ära, muud ma ei tea.

III. Surnu valvamine

Ei sihukest asja pole old.

IV. Matusele kutsumine

1. Keda kustutakse?

Sugulased, naabrid, tuttavad, sõbrad. Kutsutud tulevad ka peielauda.

2. Kes tulevad ise?

Need, kes tulevad ära saatma. Nemad peielauda ei tule.

Klarissa: Orjakus käis terve küla kodunt ära saatmas.

3. Millised abilised kutsutakse?

Vanasti oli peielaud kodus, nõukogude ajal hakati peiesid sööklates pidama.

Koju kutsuti kokk abiks ja sugulased. Kokkadeks olid Kersen (Ranna) Marie, Kääramees (Kiki) Selma ja Sooba (Lepa) Anna.

Klarissa: Minu isa matused tegi kolhoos, ta oli esimene kolhoosi surnu. Siis tegi süüa Nittim (Laasi) Liisa. Tasu pole tahetud.

Kui surnu pandi puusärki, siis tulid omaksed lähemalt ja naabrid. Seda tehti tavaliselt õhtupoole.

Hauakaevajad kutsutakse, need on tavaliselt ikka noored mehed, aga pojad ei või olla, pojapojad juba võivad. Tavaliselt 4 kuni 5. Neile antakse kõhutäis süüa ja maotäis viina. Tavaliselt viiakse söök ja jook surnuaeda töö juurde, aga vahel kutsutakse ka koju, kuid ikkagi viin on vähemasti kaevamise juures kindlasti.

Praegu on meil hauakaevajateks Tarmo Üksik, Ain Tammeleht, Jaanus Risti ja Uno Tamm.

4. Kas kutsutakse ka vaimulik? Kus vajatakse tingimata tema abi? Kuidas talle tasutakse?

Vaimulik kutsutakse siis, kui pannakse kirstu ja matusepäeval. Kirstu panekul lauldakse tema järel, ei sööda.

Matusepäeval on ta kogu matuse läbiviijaks. Need on Kassaris: Aleksander Loomets, Anton Kibus, Priidu Elmi, Meinhard Elmi.

Mina olen veel Nittim Leena (Tiigi Elleni vanaema) vastuvõetud ja vana Loometsa ristitud.

Kirikuõpetajale maksti alati. Küllap nii, kuidas keegi sai. Taksisi mina ei tea.

V. Surnu riided

1. Mis värvi on surnu riided ja millest see oleneb?

Vanadel tavaliselt tumedad, noorematel heledamad ja päris tittedel valged. Tavaliselt on inimesel need valmis pandud, no alati pole ka, kui surm tuleb ootamatult. Vahel mõni lasi kohe spetsiaalselt õmmelda rätsepal. Elmi (Lelu) Villem oli küla rätsepaks.

2. Mis materjalist on surnu riided ja millest see oleneb?

Ei materjalil pole tähtsust old. 60-ndate aastate lõpus müüdi poes surilinasid. Samal ajal oli Kärddlas ka firma, kust said tahvli, risti ja puusärgi.

3. Mida tingimata arvestatakse surnu riide õmblemisel? Jalanõude juures?

Ei mina tea, kes neid ikka nüüd niiväga õmmelda lasi. Ju nad pidid tagant avarad olema, et selga oleks hõlpus panna.

Jalga pandi sukad, mõnel ka kingad.

4. Kas arvestatakse ka surnu soove?

Surnu soove on alati arvestatud.

VI. Surnule kaasa

1. Mida pannakse surnule kaasa? Miks?

Kaasa pole midagi pandud. Eks erisoove ikka arvestati.

VII. Kirstu värv

1. Mille järgi valitakse kirstu värv?

Kirstu värv pole oluline. Wabariigi ajal tehti puusärgid kuivatatud laudadest, seest hõõveldatud, väljast mitte. Tavaliselt tegi igaüks ise, aga olid ka puusepad, kes seda tegid: Nittim (Kaasiku) Peeter ja Priidu, Norgan (Paja) Villem, Erik (Kalda) Aser tegi risti ka. See kestis ca 1960-ndateni.

Saksa ja vene ajal kirstud peitsiti, muud polnud.

Nõukogude aja alguses pealt ei hõõveldatud ja peale pandi tapeet, seest hõõveldati.

Kaane peale pandi paberist lõigatud inglil kujud, keskele „Puhka rahu“. See kestis ca 1960-ndateni.

Rikkamatel oli ka peitsitud, tammepuust kirst.

Kui surnu viidi läbi kiriku, siis kalmistu värava taga tõsteti kirst kandepuudele ja viidi kiriku.

VIII. Hauda kaasa

1. Mida visatakse hauda kaasa? Miks?

Iga matuseline saab visata kolm peotäit mulda justkui viimaseks hüvastijätuks või nii, et mullast oled sa võetud ja mullaks pead sa saama!. Nüüd olen näinud, et visatakse ka kas üksikuid või peoga lõikelilli. Ei tea, miks. Ju ikka hüvastijätuks või on lahkunu lemmiklilled old.

2. Kas kirstu peale pannakse ka midagi? Mida? Miks?

Klarissa: Nüüd pannakse lillekimp, varem keskele „Puhka rahus“ ja kahele poole päist paberist lõigatud ingli kujud. Ju ilu pärast.

IX. Rist

1. Mis värvi see on? Millest see oleneb?

Alati valge.

2. Kes risti kannab?

Ristipoeg või naabrist keegi.

3. Kes mitte mingil juhul risti kanda ei tohi?

Poeg.

Kui hobusega mindi surnuaeda, siis ohjad olid kõige vanema poja käes.

Kui (kasti)autoga mindi, siis juhi kõrval köster või lahkunu kõige vanem laps.

4. Kus asub ristikandja kalmistule minnes?

Kõige ees. Ree peal istus kirstu kõrval.

Kui surnurong oli jõudnud kellakivini, helistatakse kabeli kelli, siis võeti kirst maha ja edasi mindi jalgsi.

Kolhoosiajal tulid ka esimesed autod ja nii hakati surnuid kabeliaeda autoga viima. Kellakivini jõudes tasandasin käiku miinimumini. Kellamees vaatas tornist ja hakkas siis kella lööma kui kellakivini jõutud. Kellameesteks olid Lepasalu (Neitsimäe) Toomas ja Mölder (Niidi) August.

Kui surnu oli kabelis, helistati kella siis, kui kabelist välja kanti. Nii on ka praegu.

Varem löödi kella ka siis, kui hauda lasti, nüüd mitte.

X.Söömine

1. Kas leinajad toovad söögipoolist ka matusemajja kaasa? Kes toovad? Mida? Miks?

Ei tea, pole kuulnud.

2. Kas enne matusetalituse algust midagi ka matuseliste pakutakse? Kui jaa, siis mida?

Kalju: Ei pakutud midagi.

Klarissa: Orjakus pakuti kohvi ja saia. See lõppes umbes 1960-ndatel.

3. Millal veel midagi pakutakse?

Ei tea küll, et kui peielauas.

4. Mis saab ülejäänud toidupoolisest?

Ei tea.

5. Kas kellelegi antakse ka midagi kaasa? Mida? Miks?

Nüüd enam peielauda kodu ei tehta. See on korraldatud söögikohas ja sealt pannakse kõik makstud

järelejäänud toit kaasa sellele, kes maksis.

XI. Peied

1. Keda kustutakse peietele?

Need, keda matuselegi.

2. Kas on mõni spetsiaalne matuseroog? Millal seda pakutakse? Kas sellega ka midagi kaasneb (laul, kõne vms.)?

Vanasti oleks nagu olnud, aga praegu ei tule ette, mis see oli. Nüüd enam mitte.

Praad ja viin on alati olnud, baptistidel pole viina antud.

3. Kas vaimulik kutsutakse peietele? Mis on seal tema ülesanne?

Kõster peab avakõne ja võtab pitsi viina lahkunu mälestuseks, õnnistab matuselauda.

4. Kuidas mälestatakse peietel surnut?

Võetakse sõna, räägitakse alati head.

XII. Anni andmine esimesele vastutulijale

Seda moodi pole old.

Surnurongi vastu tulles jään autoga teeserva seisma.

Matuserongist pole viisakas ka mööda sõita.

XIII. Puu sisse risti tegemine

Ei sihukest asja pole mitte old.

XIV. Kalmistul

1. Kirjeldage tegevuste järjekorras kalmistul toimuvat.

Kirst pannakse haua kohale ja vaimulik või talituse ilmalik läbiviija peab kõne. Vahel tehakse ka kirst lahti, vahel mitte. Vahel lastakse kirst kohe hauda, kuid kinni ei aeta ja kõne peetakse siis.

Lauldakse laululehtedelt mõned laulud.

Haud aetakse kinni. Seda teevad mehed, kuid mitte kunagi pojad ega naisterahvad.

Tehakse kääbas, millele pannakse kuuseoksad ja selle peale leinajate pärjad. Veel süüdatakse nelja nurka küünlad. Seejärel ütleb vaimulik veel mõned sõnad ja lõpuks kutsub kõiki peielauda ning ütleb, kus see on.

Vahel tehakse ka pilti, nii et kõik matuselised on peal.

Lõpuks lähtvad siis kõik laiali, kes peielauda, kes koju. Kes polnud kutsutud, vaid tulid ära saatma, need lähtvad koju.

Mina olen autojuhiks olnud 1950-ndate aastate lõpust ja sest ajast ka vajadusel matuseautoks olnud, põhiliselt Käina külanõukogu piires, aga tuli ette, et ka Sõrul, korra Kõrgessaakeski. Enamjaolt ikka Kassaris. Neljakümne aasta jooksul olen kabeliaeda viinud sadakond inimest.

Ka olen haigla surnukuurist surnuid ja töökojast puusärke toomas käinud.

Vestlus Hilja Pölloga (1932-2011), kes oli Kassari kalmistuvaht ja vöormünder 1991-2007 ja sealt edasi ainult vöormünder kuni 2010. aastani. Vestlus toimus 17. märtsil 2010.

I. Surmaended.

1. Milliseid surmaendeid teate (koputus, lind ...)?

Kui näen unes põrandapühkimist või et mind kutsutakse, siis on surmasõnumit oodata.

2. Kas olete ise midagi taolist kogenud? Millal? Kelle (kas lähedase) surma puhul?

Minu ema Villmäe Leena (1888-1973) Villemi külast nägi unes, et kaks kündijat kündsid Leemeti maad pooleks. Naabrite lapsed, meie Villmäe ja naabrite Tarningu lapsed surid koos kurgutõppe – angiini, ca 1920-ndatel aastatel.

1999. aasta jõulude aegu nägin unes, et Koppel (Lõuka) Helgi hüüdis mind. Paar päeva hiljem ta põles Koopal sisse.

II. Surnu majas

1. Kui inimene sureb, mida siis kohe tehakse? Kirjeldage tegevuste järjekorras. Miks nii tehakse?

Surnul lastakse rahus olla mõned tunnid. Kodus pestakse viina või veega ja pannakse riidesse.

40 päeva peale surma surnu asju ei puuduta.

Peeglid kaetakse kinni ja need on niikaua kinni, kui surnu maetud.

2. Millal surnu pestakse? Kes seda teeb? Millega? Mis saab surnuseebist ja pesuveest? Miks? Mis on veel tähtis surnu pesemise juures?

Pestakse paari tunni möödudes, kas viina või veega. Alatakse peast. Pestakse nägu, kael, kaenlaaugud, kube jm. Tänapäeval pestakse vähe, surnu viiakse külmkambrisse. Vanasti, nii 60 aastat tagasi, kui mina veel laps olin, siis pesti ikka korralikult – pealaest jalatallani. Seda teevad omaksed või kui need ei taha, siis mind on ka kutsutud. Olen üle 20 surnu pesnud. Vajadusel seotakse lõuga ja vajutatakse silmad kinni. Viil pannakse keha vastu, et ei läheks siniseks.

Pesuvesi kallatakse nii ära, et inimesed peal käia ei saaks. Öeldakse, et see inimene on muidu teiste tallata. Tavaliselt kallatakse trummi otsast alla.

3. Kas klaas veega asetatakse surnu või surija juurde? Miks?

Ei ole sellist kommet.

4. Kuidas korrastatakse leinamaja?

Toas kaetakse peeglid, et surnu ei saaks otsa vaadata. Kui surnu rietatud, viiakse jahedasse, kabelisse, tänapäeval ka külmikusse. Küünal pannakse tema magamistuppa ja lauale must laudlina, kui on.

5. Kuhu pannakse (kuuse või muud) oksad ja millal ning millises järjekorras need ära koristatakse? Mis nendega edasi tehakse?

Kuuseoksad laotatakse matusepäeva hommikul kodunt väljapoole ja ära korjatakse järgmisel päeval, ka kodunt väljapoole ja põletatakse.

III. Surnu valvamine

Ei, sellist asja pole.

IV. Matusele kutsumine

1. Keda kutsutakse?

Sugulased, töökaaslased, naabrid, sõbrad, tuttavad.

2. Kes tulevad ise?

Ehk mõni tuleb ise ka, keda pole teatud kutsuda.

3. Millised abilised kutsutakse? Kuidas neile tasutakse?

Hauakaevajad 3-4 inimest. Praegu on Tarmo Üksik, Jaanus Risti, Uno Tamm ja mu poeg Ain Tammeleht. Neile antakse ikka pudel viina inimese kohta ja tugevasti süüa. See kõik viiakse haua kaevamise juurde. On tavaks neli pudelit viina viia, et haua iga nurga jaoks. Minu 19 aastase tööaja jooksul on vaid üks kord antud raha, siis oli neli kaevajat ja igaühele anti viissada krooni, ei süüa ega juua. Kokad olid lihtsalt naabrid, omastest mitte keegi. Ei ole keegi tasu tahtnud, see oli justkui abi.

4. Kas kutsutakse ka vaimulik? Kus vajatakse tema abi? Kuidas talle tasutakse?

Kui surnu oli usklik, siis kutsuti vaimulik matustalitust läbi viima. Kui ilmalik, siis on matusetalitajateks Helmi Ilus, Endel Saar, Sende Lipu. Neil on ka kohustus lauas kõne pidada.

Varem tasuti kirikuõpetajale, kuis keegi jaksas, nüüd on hinnakiri:

Surnu ärasaatmine kodunt ja kirikust läbi 2500.- krooni

Kodunt ärasaatmine surnuaiale kirikust läbi kandmata 2000.- krooni

Teenistus surnuaial kirikust läbi kandmata 1600.- krooni

Kui surnu oli kiriku liige ja on maksnud kolm viimast aastat korralikult kirikumaksu, siis on tasuta – võiks natuke kirikule annetada.

Läbi Kassari kabeli saab matta ka siis kui usklik pole.

V. Surnu riided

1. Mis värvi on surnu riided ja millest see oleneb?

Vanematel tumedamad, noorematel heledamad.

2. Mis materjalist on surnu riided ja millest see oleneb?

Ei ole tähtsust.

3. Mida tingimata arvestatakse surnu riiete õmblemisel? Jalanõude juures? Ei tea.

Jalga pannakse sokid, vanasti sussid. Susse pole viimased 30-40 aastat enam pandud.

Kingi pole iialgi jalga pandud.

4. Kas arvestatakse surnu soove?

Tuleb täita, muidu see piinab eluaeg.

Kask (Aida) Anna, Kask Kalju ema, tahtis, et me Adamka (Neitsimäe) Viiga laulaksime üht laulu tema matusel. Laulu nime ei mäleta, aga see on siiani tegemata. Me töötasime kolhoosi sööklas koos, mis asus praeguses kollases puumajas mõisas ja kuulub Kalle Rebasele. Seal sai siis seda laulu lauldud ja Annale see kangesti meeldis, tellis, et me Viiga tema matusel seda laulaksime.

VI. Surnule kaasa

1. Mida pannakse surnule kirstu kaasa? Miks?

Midagi ikka pannakse. Kääramees (Simuna/Kiki) Valentina pani oma mehele Arnele suitsupaki ja tikud, sest ta oli kirglik suitsetaja.

Suurvärav (Pööru) Vello pani oma ema Estrile ristsõnaraamatu kaasa, mis tal pooleli lahendusega jäi.

VII. Kirst

1. Mille järgi valitakse kirstu värv?

Tahtmise järgi.

VIII. Hauda kaasa

1. Mida visatakse hauda kaasa? Miks?

Lilli ja kolm peotäit mulda, hüvastijätuks.

2. Kas kirstu peale pannakse ka midagi? Mida? Miks?

Varem mitte, nüüd lilleseade. Ehk lihtsalt ilu pärast.

IX. Rist

1. Mis värvi see on?

Ristid kõik valged. Vanasti ca 1900 oli mõni must ka.

2. Kes risti kannab?

Ristipoeg. Ehk ka tuttav.

3. Kes mitte mingil juhul risti kanda ei tohi?

Oma lapsed, need ei tohi ka kirstu kanda. Lapselapsed juba võivad.

4. Kus asub ristikandja kalmistule minnes?

Kõige ees.

X. Söömine

1. Kas leinajad toovad söögipoolist ka matusemajja kaasa? Kes toovad? Mida? Miks?

Ei too.

2. Kas enne matusetalituse algust midagi ka matuseliste pakutakse? Kui jaa, siis mida?

Oli kohvipakkumine soolase võileiva ja magusate kookidega. Istuti laua ääres, ühed tulid, teised läksid, sest ruumi vähe ja selleks oli toas üks-kaks lauda.

Praegu on ka see komme tagasi tulnud, vahepeal polnud.

3. Millal veel midagi pakutakse? (Pits viina, võileibu või on selleks puhuks eriline toidupoolis?)

Ei pakuta. Enne peielauda alkoholi ei anta.

4. Mis saab ülejäänud toidupoolisest? Kas kellelgi antakse ka midagi kaasa? Mida? Kellele?

Kui peielaud kodus, ei anta midagi kaasa. Kui peielaud sööklas vms. kohas, siis antakse kõik järeljäänud toit kaasa, mis makstud.

XI. Peied

1. Keda kutsutakse peietele?

Sugulased, naabrid, töökaaslased.

2. Kas on mõni spetsiaalne matuseroog? Millal seda pakutakse? Kas sellega ka midagi kaasneb (laul, kõne, vms.)?

Umbes 60-70 aastat tagasi oli supp ja puder, äkki tangupuder.

Nüüd praad (lihatoit) ja kook kohviga, külmlaud on ka, aga mitte alati. Alkoholi, kui seda üldse antakse, on peielauas. See on viin, pole kuulnud, et veini või konjakit pakutakse.

3. Kas vaimulik kutsutakse peietele? Mis on seal tema ülesanne?

Vaimulik peab lauas kõne.

4. Kuidas mälestatakse peietel surnut?

Õpetaja räägib tema elu. Vahest mõni lauas istuja ka ütleb midagi. Kõned peetakse enne sööki.

XII. Anni andmine esimesele vastutulijale.

Ei tea küll niisugust asja olevat.

XIII. Puu sisse risti tegemine

Pole kuulnudki.

XIV. Kalmistul

1. Kirjeldage tegevuste järjekorras kalmistul toimuvat.

Kirst tuuakse ja pannakse laudadele haua kohale.

Õpetaja räägib ja siis lastakse kirst hauda, selleks on neli meest. Omad lapsed ei või. Kõied pannakse kirstu alt läbi ja lauad võetakse ära, siis antakse võrdselt neljast otsast järgi ja nii ta läheb. Lõpuks tõmmatakse kõied ühest otsast kirstu alt ära.

Õpetaja õnnistab viimset puhkepaika ja viskab kolm peotäit mulda hauda, seejärel leinajad ka. Enne lapsed, siis sugulased ja siis muu rahvas. Mõni viskab lilli ka. Kui rahvast on palju, siis on mitu labidat, mille pealt mulda võetakse.

Haud aetakse kinni. Selleks on hauakaevajad ja vöörad matuselised, omad ei või seda teha.

Tehakse kääbas, millel kuuseoksad ja siis pannakse pärjad ja lilled sinna peale.

Õpetaja räägib veel ja siis on lõpulaul.

Õpetaja ütleb kuhu peielauda tulla, siis minnaksegi.

Esimest korda tullakse kääbast koristama, kui lilled on närbunud. Need visatakse minema, pannakse kalmistu prügimäele. Oksad jäetakse. Pärjalindid keeratakse rulli ja kaevatakse labida sügavuselt risti juurde mulla sisse. Kalmistult koju ei viida midagi.

Kassari sööklas maeti viimati Kalda Endla.

Orjaku omad maetakse Käina kalmistule ja peielaud on ka Käinas.

Kuidas mina käisin Hilja Põllo juures Lagedi talus Kassari külas 17. märtsil 2010.

17. märsti hommikul seadsin sammud Lagedile, et kokkulepitult kella kümneks kohal olla ja Hiljaga kui kauaaegse Kassari kalmistuvahiga vestelda. Läksin jalgsi. Suur Käina-Luguse maantee oli lummest puhas ja minek võttis vaid kümmekond minutit aega.

Korstnast tuleb heledat suitsu. Suurelt teelt õue pöörates võttis mind vastu Kusti, väike must koer, moe pärast haukudes, andes rohkem pererahvale märku vööra saabumisest.

Minust vasakule jääva männi all seisavad külg külje kõrval selle otskonna postkastid. Siitki on lumi lükatud, et posti panek ja võtt mugav oleks. Õue sissesõidutee on auto laiuselt lahti aetud kuni garaažini ja lahti hoitud, mis tänavuse lumerohke talve juures päris raske ülesanne on olnud. Lumevalli harjal silman pisut härmatanud musta niitsokki. Õuele jõudes näen veel kahte, üks pruunikirju, teine tumehall. Tuttav tunne, et mitte ainult meil, kadunud sokipaarisest teeb tuju rõõmsaks. Aed

on kõik ohtra lume all, vaid labida lauselt lahti aetud rada viib toauksest lauta.

Kusti järel lähen kaheastmelisest käsipuudega trepist, mille kõrval koniämber, üles esikusse. Kogu esik on täitunud kartuliauruga, sest põrandale on pandud äsjakeedetud loomakartulite pott jahtuma. Jätan kotad kotta, koputan ja sisenen. Hilja ja Peeter on mõlemad köögis. „Pioneer“ pliitasse on tuli tehtud, mõnus soojus võtab vastu. Põrandal ukerdab pisine, jällegi must, koerapojuke, kellel Pätu nimeks pandud. Saan teada, et Kusti poeg ta ei ole. Tal on pliita ees oma madratsiga magamise korv, millest ta minu tuleku puhul välja vupsab. Poju loigutab seda köögipõrandat üsna ohtrasti. Hiljaga istume akna all köögilaua ääres, Peeter kuulab meid kiiktoolis. Seinakell on mõned minutid üle kümne hommikul. Räägime, Peeter ei räägi midagi, mina kirjutan vastuseid oma kladesse. Kirjutav käsi jääb naks ja naks köögilaua külge kinni. Eeldan, et hommikusöögi ajal on midagi magusat vakstule loksunud, aga ma ei tee sest väljagi, sest ei taha Hiljat katkestada.

Köögis läheb soojemaks ja minu palve peale lükkab Hilja magamistoa ukse lahti, et jahedamat õhku juurde tuleks. Peeter tuleb väljast uue sületäiega ja uhab vähemalt poole sellest ka kohe alla. Vähese aja pärast on tõsiselt palav, võtan kampsuni ära. Mitmeid kordi pühin higist otsaesist. Varsti näen, et Peeter paneb taas tuld juurde. Meie jutud Hiljaga pole veel räägitud. Võtan jalast villased sokid ja avan pluuse nööpe. Kuumus ei tee pererahvale midagi, aga mina tahaks välja hange joosta ja püherdada, püherdada, püherdada!

Kui vajalik jutt läbi saab, räägime kevade tulekust ja kanadest. Nüüd võtab Peeter ka jope seljast ja riputab selle vannitoa kõrvale nagisse. Kirju kass, kes terve hommiku magas külmkapi peal, on arvanud nüüd, keskpäeval, sealt allatulemiseks õige hetke olevat. Oma lõunasööki naudib ta külmkapi kõrval laua peal. Hilja ütles, et muidu Pätupoju õgib kõik ära. Jätan poju mõnusalt unenägusid vaatama, ostan 20 muna 1,5 krooni tükk ja asun koduteele, kuhu mind Kusti saadab valduste piirini.

Tavandiansamblist

See oli 1974 aasta septembris, kui „Sõpruse“ kolhoosi meeskoor saatis Konstantin Oolmetsa viimsele puhkepaigale Kassari kalmistuaeda.

Pärast seda otsustati parteikoosolekul luua tavandiansambel, et oma inimesi ilusasti ära saata. Alustasime 1975 aasta talvel. Tiiu Kopli, Hilja Põllo. Asta Hollmann, Valve Mölder, Mai Risti ja Asta Tamm. Hiljem lisandusid meeshääled Albert Mäns, Kalju Hülgi ja Peeter Põllo ja naistest Laivi Kirsi, Virge Kadarik, Silvi Steinberg ja 1984 aastal veel Viivi Peedu, Helje Kaptein ja Mari Kogermann. Meid juhendas Maimu Laanepuu. Kolhoos ostis mustad kleidiriided talveks ja kirjud suveks. Ise lasime õmmelda.

Harjutasime talvel detsembrist märtsini. Koos käisime 1-2 korda nädalas. Maimu õpetas meid kiiresti, kõik laulud olid kahe- või kolmehäälsed. Meil oli üle saja laulu. Igal aasta alguses tegime kokkuvõtte eelmisest aastast

Põhiliselt laulsime „Sõpruse“ kolhoosi inimeste matustel. Aga aastatega see laienes tervele Hiiumaale ja nii see läks, et oleme laulnud kõigil kasutuses olevatel Hiiumaa kalmistutel. Tavaliselt kutsus meid keegi lahkunu sugulastest või matusetalituse läbiviija. Ilmalikke talitusi viisid läbi Mati

Udurand, Endel Saar, Helmi Ilus, Väino Laid. Vaimulikke talitusi viisid läbi Meinhard Elmi, Väino Tuulik, Jaanus Jalakas jt. Tavaliselt läks tarvis kümme laulu: kodus kolm, lahkumislaul (õuelt või kabelist), kalmistule sisenemise laul, peale hauakõnet, siis kirstu hauda laskmisel kuni kõik on saanud kolm peotäit mulda visatud. Viimane laul kõlas peale talituse lõppu, valmis kääpa juures. Laulude valik sõltus sellest, kas maeti noort või vana, meest, naist või last. Laulude valik tehti koos talituse läbiviijaga. Oli ka juhuseid, kus sooviti, et me laulaks lahkunu lemmiklaulu – siis tuli see kibekähku ära õppida. Matuserongkäigus olid lauljad sugulaste järel.

Lauljatele transport organiseeriti alati, tavaliselt oli buss, väike mikrobuss, kus saime ka hääled lahti laulda. Isegi 30 kraadise külmaga oleme laulnud, aitas kohvi konjakiga.

Uue vabariigi ajal õppisime ka kiriklikke laule. Kassari kabelis oleme ka laulnud. Vene õigeusklike matusel Kuristes oleme ka laulnud, kuid kirikus mitte.

Lauljad kutsuti alati peielauda, kus laulsime paar-kolm laulu. Enamasti käisime ka, vahel harva oli nii kiire, et polnud aega minna. Kuna kõik olime tööinimesed, siis paar juhust on olnud, kus ansambel pole saanud üldse välja minna. Kõige vähemas koosseisus oleme kolmekesi laulnud.

„Sõpruse” kolhoosi tavandiansambli lauljad Jüri Mölder kalmul Kassaris 1977.aasta augustis
Vasakult: Endel Saar (ilmaliku matusetalituse läbiviija), Valve Mölder, Asta Hollmann, Helje Kap-
tein, Hilja Põllo, Maimu Laanepuu, Tiiu Kopli, Mai Risti, Asta Tamm

1995-2005 laulsime kodunt ärasaatmisel „Murtud on süda“, „Veel hetked on jäänud“, „Lahkunud isale/emale“, „Toomed on järve rannalla“. Kirstu kandmisel „Hüvasti, mu armsad jääge“. Kalmistule sisenemisel „Mälestus on jääv“. Kalmul „Küünal vaikselt vilgub“, „Mälestust sa hella pälvil“. Hauda laskmisel „Võta vastu“, „Peotäis mulda“. Kääpal „Vaikne öö“. Vahel juhtus sedagi, et laul läks segi s.t, et alustasime varest noodist, siis alustasime uuesti. Matus kestis tavaliselt 4-5 tundi.

Tasu pole me kunagi küsinud, kuid seda on siiski makstud. Tavaliselt oli selleks kommikarp.

Ega me ainult matustel laulnud, vaid ka kolhoosi pidudel. Käisime koos 1975-2005.

Kassari lauljad Asta, Valve, Hilja ja Kalju jätkavad 2004 aasta novembrist „Õilajates“.

Rääkis Tiiu Kopli s. 1938
Vestlus toimus 03.detsembril 2010.

Kellakivi

Kassari kabeliaeda viiva tee vasakus veeres, umbes 100 meetrit enne kabelit, on üks suurem kivi. See on nn. kellakivi. Kui matuserong kellakivini jõudis, hakkasid kirikukellad lööma. Selleks pidi kellalööja tähelepanelikult kirikutornist teed jälgima.

Ruth Vaim (s. 1955.a.) meenutab oma lapsepõlveelamust selliselt:

„Kassari saarel oli kombeks, et kadunut koduõuelt saatsid ära naabrid, lähemad sõbrad ja sugulased. Ülejäänud Kassari rahvas kogunes aga kabeli juurde. Oli umbes 1960. aasta, kui läksime ema-ga matustele. Kelle matused olid, ei mäletagi. Kabeli juures toimetasid surnuaiavaht Kuru (Kaubi) Hilda ja Kuru (Kaubi) Paul, kes oli kellameheks. Inimesed kogunesid, kes rattaga, kes jalgsi. Juba hakati kellamehele peale käima, et see torni vaatama läheks. No Paul läks ülesse ja sealt paistis Kalju pood ja suur tee. Ootajatele oli aga sõnum, et mataserongi veel ei tule. Nii oodati siis edasi ja meenutati ehk kadunukestki, kui jälle hakati nuruma, et Paul kirikutorni roniks. Siis tuli juba hea sõnum, Paul nägi, et mataserong keeras suurelt teelt maha Kalju poe poole.

Sealt veel hulk maad tulla. Seisti ja oodati edasi. Ühtäkki Paul teatas, et juba ollakse seltsimaja otsas. Järgmine maamärk oli Ristete tuulik ja siis hakkasid ootajad ennast juba ordungi seadma: kes sättis pearätti, kes silus püksiviiki.

Kellakivi juures võeti puusärk veovahendilt maha, oli see siis hobune või auto. Komme oli, et sõidu-vahendid edasi ei tulnud. Mehed võtsid sarga ja naised krantsid. Mõisa pool oli pärjameister Lepa Anna. Mäletan, et olid ikka uhked tema tehtud krepp-paberist roosidega suured pärjad.

Hakati liikuma kabeli poole. Kandjate varumehed kõndisid kandjate kõrval. Kui keegi ära väsis, siis sai kohe välja vahetada. Eks see oli juba ennem kokku lepitud, kes kandjateks hakkavad. Kogu see aeg kellakivist kuni kabeliaia väravani löödi tornis kirikukella ja mataselised tulid lauluga. Meie isa Meinhardil oli võimas bass ja tema laulis laulu, mis algas sõnadega :

„Las ma läen, las ma läen
sinna, kus ma Jeesust näen.
Seda üksnes nõuan,
et ta pale ette jõuan.
Igaveste sinna jään.“

Kabeliaeda siseneti juba kirikuõpetaja juhtimisel tuntud laulu saatel:

„Jumal, Sul ligidal
ihkab mu rind...“

Värava eest hauani oli maha puistatud peeneks raiutud kuuseoksi. Kella löödi tol ajal tornist. Kella-löögid kestsid kuni puusärk jõudis haua kaldale.“

Kellakivi. Foto Merike Niimann

Eelpool toodud mälestuse kohanimede selgituseks nii palju, et Kalju poodi kui sellist pole enam ja see oli kohe suurelt teelt alla keerates paremal pool mäeveeru all, praegu asub seal kiviktaimla. Kalju poe nimetus ei tulnud mitte kunagise peremehe nimest, nagu noorem põlvkond kipub arva-
ma. Poe ehitaja ja peremees oli Gustav Elme. Nimetus võis tulla ikka kohalike meeste naljasoonest. Poe juurest üles teele minek oli päris järsk ja võis teatud ajal kalju seinast üles ronimisena tunduda. Seal lähedal oli ka talu, mida kutsuti Kantsi. Hiiumaa kohanimedid uurinud Marja Kallasmaa oma uurimuses „Hiiumaa kohanimed“ on leidnud, et Hiiumaa kants: kantsi tähendus on kindlus, maa-
linn, varemed, müür, kungas võib olla. Praeguse Rahvamaja asemel oli kunagi, enne 1712. aasta katku, Mäeküla kõrts. Nii et ju väikesel saarel pinnavormid ikka suuremaks mõeldi. Unistama peab suurelt...

Kirja pannud Linda Tikk

Elmi Priidu matus 1963.a

Foto Loreida Kalbre (Nõtke) kogust

Teated

On võimalik tellida albumit „**Kassarlased kodulävel 2009/2010**“.

Hind 49.-eurot.

Soovijail helistada Robertale tel. 5350 9792 või Merikesele tel. 526 3168.

Tasuda saab kahel viisil:

1. Esitada oma rekvisiidid, mille alusel koostatakse arve ja saadetakse teie poolt näidatud meilile. Selle alusel teete ülekande.

2. Saab maksta ka sularahas rahvamajas Roberta kätte või Merikese kätte.

Albumid tellitakse kui on vähemalt 15 soovijat.

Kassari rahvamajas toimetab sel hooajal kohaliku toidu kohvik **Magus Mari** (Uus-Hansu talu). Kohvik on avatud juuni algusest augusti lõpuni **R ja L 12-19, P 10-13**.

Rahvamaja teenuste kasutamine ning külastamine kohviku lahtioleku aegadel ning ürituste ajal. Muul ajal kokkuleppel perenaisega tel. 5350 9792.

Kassari Haridusseltsi üldkoosolek toimub neljapäeval 16. juunil kell 18:00 rahvamajas.

Luuletused

Kassari mõisaõues

Vilge Linikoja

Vohavad sirelipõõsad
vanas mõisapargis
kummardavad mind
kui Stackelbergide prouat.
Neis õitesülemeis
on õisi neljaseid
ja mõned õnnetoovad ...
Ma sireleisse upun.
Emal õisik seitsmene,
minul sääsekupud.

Sääretirp I

Vilge Linikoja

Kadakate kutse Sääre tirbilt
sahiseb liiva
kõikeviiva
unustuseni.
Kiviklibune rand
meelstab millimallikat
jooma merevahu piima,
kuivanud kurk otsib allikat.
Ainult paadimootori jumin,
vesikiilude sumin
kuuldavalt ees ... Kadakad valvel
nagu oleks üks mees
seal oodand mind terve talve.

Sääretirp II

Vilge Linikoja

Musträstaste parv
rannajoone pikkuses,
merikapsas vohab ...
Kõrvalesurutud teokarbist
kostab möödaläind aegu
meenutav koha,
pärlmutter
mu ümber sätendab ...
See kivine rand
avab mulle oma rikkused

Autor on sündinud mandril, kuid lapsepõlv ja kooliaastad möödusid suuresti Kassaris Matse-Hindre (Pööru) talus, kuhu koos ema ja õdede-vendadega tuldi 1944.aastal. Koolihariduse omandas ta Kassaris ja Jäneda põllutöökoolis, mida ta kehva tervise tõttu siiski ei lõpetanud. Edaspidi sai tema elukohaks Tallinn, kus tal oli mitmeid töökohti, viimane Eesti Näituste Paviljonis. Olles pealinlane, käis ta aeg-ajalt Käinas ja Kassaris sugulastel külas ja puhkamas. Kuigi Vilge Linikoja polnud kutseline tõlkija, teatakse teda eelkõige Ruvim Fraermani noorteraamatu „Metsik koer Dingo“ vahendajana.

Elulugu lühendatult T.Heldema „Hiiu luule raamatust“

Sääretirp
Foto Roberta Laas

Sinilill.

Evi Sarapik

Sinilill, sinilill, kaunis lilleke väike,
Sinilill, sinilill,
Süda kui pisike päike.
Sinilill, sinilill,
Eestimaa taevas ja päike..
Kevadel lume alt tärkad sa
Vahel veel lumi sind matab.
Ometi õitsed sa kevadel
Rõõmustad südant ja silma.
Sinilill, sinilill, lapse säravad silmad
Sinilill, sinilill, laps kingib emmele lille
Sinilill, sinilill, pisarad emade silmas
Sinilill, sinilill, naeratus lapsukse huultel.
Just nagu eestlane oled sa
keda ei suudetud murda.
Nüüd, kus me elame omal maal
Oodi sul võime me laulda.
Sinilill, sinilill, memmegi kalmul sa õitsed,
Sinilill, sinilill, külmal maal tõid hingesoojust.
Sinilill, sinilill, andsid seal jõudu ja lootust,
Sinilill, sinilill, kevadesoojuse lill.
Sinilill, sinilill, kaunis õieke väike,
Sinilill, sinilill, süda kui pisike päike
Sinilill, sinilill, kodumaa taevas ja päike
Sinilill, sinilill, Eestimaa taevas ja päike!

Sinilill
Foto Roberta Laas

Väljaandja Kassari Haridusselts.
Ilmub kaks korda aastas. Koostanud Merike Niimann ja Roberta Laas.

Küljendanud ja trükkinud Recado Meedia.